

Abonneer

Zoeken

Geef mij meer van
dit soort verhalen!

De emancipatiestrijd voor mensen met een beperking is pas echt bevrijdend als hij antikapitalistisch is

Geplaatst op 25 juni 2023 door Lisanne Meinen en Gert-Jan Vanaken

Kapitalisme eigent zich het denken rondom neurodiversiteit en handicap toe. In plaats van ons te richten op die bedreiging, moeten we de lessen van deze emancipatiebeweging aangrijpen om het kapitalisme te ondermijnen.

Lekker aan het lezen? Word **abonnee** en help ons om Jacobin ook echt op

Graag, draag dan je
steentje bij met

poster
nulnummer
(2xA3)
€ 10,00

Jacobin
digitaal
€ 20,00 / jaar

Jacobin
premium
€ 30,00 / jaar

solidariteitsabonnee
digitaal
€ 40,00 / jaar

‘Waarom zou abnormaal, niet abnormaal *goed* kunnen zijn?’ Vanuit die vraag vertrekt een recent zelfhulpboek over neurodiversiteit. De auteurs roepen lezers met bijvoorbeeld autisme of ADHD op te ontdekken welk ‘talent’ er schuilt achter hun ‘afwijking’, en sporen bedrijven aan om neurodivergente werknemers te omarmen. Dezelfde boodschap herkennen we in *Dyslexie als kans*, het boek dat vorig jaar uitkwam met de veelzeggende ondertitel ‘ontdek de verborgen talenten van het dyslectische brein’. Ook hier worden lezers aangespoord de sterke kanten van dyslexie nuttig in te zetten: in hun privéleven, op school en op het werk. Meer beschouwend kopte *NRC* onlangs nog dat ‘de toekomst neurodivers is’. Out of the box denken, het hebben van een hyperfocus of een uitgesproken aandacht voor details: het zijn maar een paar voorbeelden van ‘het unieke denkvermogen’ van neurodivergente werknemers, dat het bedrijfsleven als ‘competitief voordeel’ hoopt te benutten.

Deze teksten behoren tot de eerste generatie publicaties over neurodiversiteit voor een breed, Nederlandstalig publiek. Wat opvalt is dat de origine van dit kritisch denken in de neurodiversiteitsbeweging wordt vergeten of zelfs miskend. Sinds de jaren negentig, maar vooral in de laatste vijftien jaar, is er een groeiende sociale

beweging opgestaan van onder meer autistische mensen, ADHD'ers, tourettisten, dyslectici en hun bondgenoten. Samen oefenen wij inmiddels steeds meer invloed uit op maatschappelijke beeldvorming, wetenschappelijk onderzoek, politieke besluitvorming, en klinische hulpverlening.

Aanhangers van neurodiversiteitsdenken zetten zich af tegen het traditionele begrip van condities als autisme, ADHD, tourette en dyslexie als ontwikkelingsstoornissen. In plaats van te focussen op het behandelen of normaliseren van zulke 'stoornissen' onder het goedkeurende oog van neurotypische professionals, ijvert de neurodiversiteitsbeweging voor acceptatie van verschillende manieren om de wereld te beleven. Daarbij wordt voortdurend een balans gezocht tussen de politieke strijd voor emancipatie van neurodivergente minderheden, en aandacht voor de eventuele problemen die zij ervaren.

Wie werkt heeft waarde?

Nog voor het goed en wel tot volle wasdom is gekomen, lijkt het neurodiversiteitsdenken al volop te worden toegeëigend door een neoliberal discours van zelfverwezenlijking, productiviteit en winst.

Deze selectieve lezing van neurodiversiteit roept meer frustratie op dan ze wegneemt. Wat betekent deze toe-eigening voor mensen met talenten die de groeidrang van de mainstreameconomie niet kant-en-klaar dienen? Welk emanciperend potentieel blijft er over voor neurodivergente mensen die geen

superpower bezitten, maar net zulke doorsnee professionele vaardigheden hebben als de rest van de samenleving? En wat dan met degenen onder ons voor wie meervoudige handicaps en minderheidsposities de afstand tot de reguliere arbeidsmarkt erg groot maken, alle strak geregisseerde rekruteringscampagnes ten spijt?

Er ontstaat stilaan eindelijk maatschappelijke ruimte voor neurodivergente minderheden, maar de tendens tot tweedeling blijft: zij die van economische meerwaarde kunnen zijn en zij die dat niet (eenvoudigweg) zijn.

In *Health Communism* maken Beatrice Adler-Bolton en Artie Vierkant een grondige analyse van de intersecties tussen kapitalisme en hedendaagse opvattingen over gezondheid, handicap en zorg(systemen). Hun kritische uitgangspunt is de kunstmatige tegenstelling tussen werkers en de ‘*surplus population*’, waarbij de waarde van lichaam en geest afhankelijk wordt van economische motieven. Zij die vanwege een beperking of ziekte niet participeren op de arbeidsmarkt worden automatisch beschouwd als een fiscale en sociale last.

Hoewel initiatieven tot het verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt in individuele gevallen zeer *waardevol* kunnen zijn, moeten we kritisch blijven op het afmeten van de *waarde* van mensen aan hun potentieel als werkers. Er ontstaat stilaan eindelijk maatschappelijke ruimte voor neurodivergente minderheden, maar de tendens tot tweedeling blijft: zij die van economische meerwaarde kunnen zijn en zij die dat niet (eenvoudigweg) zijn. Voor de ene groep lijkt de roep om inclusie op het eerste gezicht steeds meer realiteit te worden, terwijl de debarrières voor de andere groep door de coöptatie van het neurodiversiteitsdenken enkel lijken toe te nemen. Hoe kunnen we deze tweedeling doorbreken? Hoe kunnen we elkaar naar *waarde* schatten, zonder onze lichamen en neurotypes te *vermarkten*? In plaats van kapitalisme als bedreiging te zien voor de ambities van de neurodiversiteitsbeweging, onderzoeken we het radicale potentieel van het denken vanuit neurodiversiteit en handicap. Hoe kunnen gelijkwaardigheid en radicale afhankelijkheid helpen het kapitalisme te bedreigen?

De vermarkting van atypische lichamen

Het proces van vermarkting van verschil is goed zichtbaar wanneer bedrijven zich bepaalde vaardigheden van hun neurodivergente werknemers toe-eigenen, zonder zich diepgaand te engageren met

de noden van mensen die al aanwezig zijn op de werkvloer. Op het eerste gezicht lijkt neurodiversiteit dan te worden omarmd, maar bij nader inzien wordt alles wat geen rendement oplevert alsnog uitgespuwd. Dit proces zien we wel vaker binnen een (neo)liberaal perspectief op handicap en diversiteit. De hernieuwde aandacht voor de economische waarde van bepaalde vormen van neurodiversiteit en handicap komt ten dele voort uit een liberale politiek die zich richt op de erkenning van individuele rechten door ‘uitzonderingsmaatregelen’ en ‘redelijke aanpassingen’. Het hoofddoel van zulke politiek is om onafhankelijkheid en participatie in de bestaande maatschappelijke orde te vergroten. Het belang van een juridisch kader zoals het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap kent hierin zonder meer zijn waarde. Wetende dat de tewerkstellingsgraad van personen met een arbeidshandicap rond de 40 à 50% schommelt in Vlaanderen en Nederland, lijkt het recht op zogenaamd ‘redelijke accommodaties’ op de werkvloer een belangrijke verworvenheid. Echter, zoals hoogleraar Rosemarie Garland-Thomson beschrijft, onderstrepen zulke rechten vooral de maatschappelijke verwachting om zoveel mogelijk te voldoen aan het beeld van de ‘ideale burger’ (geprivilegieerd, valide, cisgender, wit, mannelijk, *you know the deal*).

Het streven naar een zogenaamd inclusieve samenleving, gebaseerd op idealen van onafhankelijkheid en participatie, werkt paradoxaal genoeg exclusie in de hand.

Het streven naar een zogenaamd *inclusieve* samenleving, gebaseerd op idealen van onafhankelijkheid en participatie, werkt paradoxaal genoeg *exclusie* in de hand. Altijd en overal zullen er namelijk mensen zijn voor wie het simpelweg geen optie is vanwege sociale, economische of lichamelijke redenen, om zulke onafhankelijkheid en participatie in de huidige maatschappelijke orde te bereiken, zeker niet wanneer de accommodaties zogenaamd ‘redelijk’ moeten blijven. Het is echter niet louter zo dat het kapitalistische systeem deze subgroep uitsluit en aan haar lot overlaat. Ook wie niet op een directe manier bijdraagt aan het stutten van de groeieconomie wordt er willens nillens in opgenomen.

In een recent artikel in *De Groene* beschrijft Mirjam de Rijk bijvoorbeeld hoe woon-zorgcomplexen en ggz-organisaties in Nederland steeds aantrekkelijker worden voor investeerders. Zo werd de ggz-keten Mentaal Beter onlangs overgenomen voor 190 miljoen euro. Met de ‘lichte’ en vaak ook digitaal aangeboden ggz-zorg ontvangen investeerders in Mentaal Beter hoge vergoedingen van

zorgverzekeraars voor relatief goedkope behandelingen. De Amerikaanse schrijver en activist Marta Russell scherpt de connectie tussen kapitalisme en handicap in dit opzicht verder aan. Ze betoogt dat zelfs zij die niet willen of kunnen voldoen aan de standaardnormen voor productiviteit alsnog worden vermarkt: hun nood aan zorg wordt niet meer of minder dan een opportuniteit voor kapitaalaccumulatie. Russell confronteert ons hier met de kapitalistische remedie voor onproductieve lichamen: *'Disabled people are "worth" more to the GDP when we occupy a "bed" instead of a home'*, zo vat ze krachtig samen.

Hoewel kapitalisme en handicap intiem met elkaar zijn verbonden, baseert het kapitalistische engagement met handicap zich op een harde tweedeling tussen wie productief en economisch waardevol wordt geacht en wie niet. Atypische lichamen en neurotypes zijn louter welkom in het kapitalistische systeem zolang ze van economische meerwaarde zijn. Wie 'onredelijke' aanpassingen nodig heeft om te kunnen participeren in dit systeem, wie ervoor kiest niet te assimileren, of wiens lichaam of geest als onproductief wordt bestempeld, wordt een potentiële bron van kapitaalaccumulatie voor de 'zorg'-economie. Hoe kunnen we deze onproductieve tweedeling opbreken en elkaars lichamen en neurotypes op prijs stellen, zonder er een prijs op te plakken?

On/productief

Robert Chapman analyseert de huidige kenniseconomie, waarin de waarde van werkers wordt bepaald door het normatief functioneren van hun brein. De filosoof stelt dat hiermee ook het belang groeit van een neurodiversiteitsdenken dat de neuronormativiteit van het kapitalisme kritisch bevraagt. In plaats van de binaire oppositie tussen neurodivergente en neurotypische mensen enerzijds, en tussen productieve en onproductieve mensen anderzijds in stand te willen houden, stuurt Chapman aan op het zoeken van allianties. Het ideaalbeeld van de multitaskende, flexibele, gefocuste, onvermoeibare, immer sociale, neurotypische werker is weliswaar extra beklemmend voor bijvoorbeeld autistische mensen, maar uiteindelijk ondervindt iedereen last van dit strakke keurslijf. Of, zoals we elders al schreven, gehandicapte en neurodivergente mensen zijn misschien de kanaries in de kolenmijn van de kapitalistische economie. Heel wat neurodivergente en gehandicapte mensen werken bijvoorbeeld (noodgedwongen) deeltijds of spreiden hun werkuren op atypische manieren om de grenzen van hun lichaam te respecteren. Hierin schuilt heel wat praktische ervaringskennis die ook andere werkers hoognodige ademruimte kan geven. Dit vereist niet louter een matiging van de bestaande economische logica, maar een radicale en systemische breuk met het kapitalistische productiviteitsideaal. De basis hiervan vinden we in het principe van volledige gelijkwaardigheid ongeacht verschillen in lichamen en neurotypes.

Radicale afhankelijkheid

Net zoals klassenkritiek niet alleen wijst op een onderdrukking op basis van identiteit, maar een materiële en politieke relatie signaleert, helpt een relationeel perspectief op handicap om deze systemische ongelijkheid verder bloot te leggen. De disability justice-beweging legt een kritische verbinding tussen de exploitatie en onderdrukking van gehandicapte mensen met andere onderdrukking op basis van ras, klasse, gender, seksualiteit. Heel wat van deze strijdpunten zijn ook van waarde voor een bredere groep mensen die zich niet als neurodivergent of gehandicapt omschrijft, zo laat ook filosoof Eva Kittay zien. Op basis van de ervaringen van en met haar meervoudig beperkte dochter bevraagt ze sociale attitudes en misvattingen over het leven met een beperking. Ze bekritiseert de aanwezige normativiteit in culturele ideeën over wat een goed en bevredigend leven is. Zo komt ze tot een reflectie op de waarde van een leven met een ernstige of meervoudige beperking, ook wanneer het duidelijk is dat die niet utilitaristisch te verantwoorden is.

Kittay is kritisch op het ideaal van onafhankelijkheid aangezien sommige gehandicapten nooit onafhankelijk zullen zijn omdat zij voortdurend ondersteuning nodig hebben. Onafhankelijkheid als de centrale eis van de (liberale) gehandicaptenbeweging dreigt dus nieuwe tweedelingen te genereren. Bovendien, als we er

langer over nadenken, hoe onafhankelijk zijn de levens van valide, neurotypische mensen nu echt? Gedurende verschillende levensfasen en gezondheidstoestanden zal iedereen in meer of mindere mate afhankelijk zijn van anderen. Kittay pleit er daarom voor onderlinge afhankelijkheid juist te erkennen als kernaspect van het menselijk leven *an sich* en als radicaal uitgangspunt te nemen in de strijd voor gelijkheid van gehandicapte mensen. We doen er daarom goed aan onze verantwoordelijkheden in deze relaties te erkennen en daarmee bij te dragen aan een meer zorgzame samenleving voor iedereen. Een concreet strijdpunt in dit opzicht is een systematische arbeidsduurvermindering met behoud van inkomen.

Pas als we wenselijke toekomstpaden zien voor mensen met een handicap, wordt het mogelijk om ook in het heden onrechtvaardige processen van normalisatie, uitsluiting, marginalisatie, en geweld tegen atypische lichamen te stoppen.

Alison Kafer laat zien hoe kritisch denken vanuit handicap helpt om meer algemene maatschappelijke

normen rondom productiviteit, prestatie en efficiëntie te bevragen. Ze pleit voor het gebruik van de provocerende term *crip* als geuzennaam voor gehandicapte mensen, en introduceert het ideaal van *crip futures*. Een breed publiek associeert het hebben van een handicap of psychische kwetsbaarheid met het hebben van weinig of geen toekomstperspectief. Sterker nog, in het denken over een wenselijke toekomst figureren ‘handicap’, ‘ziekte’, ‘afwijking’, ‘defect’ al te vaak als een bedreiging voor de bestaande maatschappelijke orde, een last voor de overheidsfinanciën, een risico voor de levenskwaliteit van het gezin. Het is daarom cruciaal, stelt Kafer, om ons alternatieve toekomsten voor te stellen die handicap, ziekte en neurodiversiteit niet willen verdrijven maar omarmen. Pas als we wenselijke toekomstpaden zien voor mensen met een handicap, wordt het mogelijk om ook in het heden onrechtvaardige processen van normalisatie, uitsluiting, marginalisatie, en geweld tegen atypische lichamen te stoppen. Een voorbeeld hiervan is het relatief nieuwe concept van *autistic flourishing*. Dit idee duidt erop dat autistisch zijn niet haaks staat op het hebben van een waardevol en betekenisvol leven. We kunnen florerende toekomstperspectieven hebben en gelukkig zijn *dankzij* autisme, niet slechts *ondanks* autisme.

Zoals we eerder schreven wordt het van oorsprong kritische neurodiversiteitsdenken momenteel langzaam toegeëigend door een neoliberal discours. Om te voorkomen dat *crip* hetzelfde lot wacht is een

concrete politieke uitwerking van deze ideeën noodzakelijk. Speculeren over een rechtvaardige toekomst doet er namelijk niet enkel toe op persoonlijk, maar ook op politiek vlak. Aantrekkelijke, wenselijke toekomstbeelden verbeelden is dan ook een veelgebruikte methode voor tal van sociale bewegingen. Hier scharen we ons achter Alison Kafer, die stelt dat net in het verbeelden van deze toekomstvisies er nood is aan allianties tussen handicap- en andere sociale bewegingen. Coalities aangaan is hier echter niet louter een kwestie van activistische *deugdzaamheid* ('kijk hoe intersectioneel wij wel zijn!'). Het is onze overtuiging dat ervaringen en kennis uit handicap- en neurodiversiteitsbewegingen actief meenemen in onze toekomstbeelden, ook een veel scherpere en meer doorleefde kritiek helpt leveren op het bestaande kapitalistische bestel. Een voorbeeld van een concreet antikapitalistisch toekomstidee dat nu al circuleert in vakbondsmiddens, feministische collectieven en *degrowth*-kringen is een inkorting van de werkweek tot bijvoorbeeld vier dagen of tot dertig uur, met behoud van inkomen. Argumenten vanuit handicap- en neurodiversiteitsperspectief kunnen hier een belangrijke aanvulling leveren op standpunten uit de optiek van sociale, gender- en klimaatrechtvaardigheid.

Minder werken voor hetzelfde loon is misschien wel dé maatregel bij uitstek om het kapitalistische ideaal van de productiviteit te ondermijnen.

Minder werken voor hetzelfde loon, dat is misschien wel dé maatregel bij uitstek om het kapitalistische ideaal van de productiviteit te ondermijnen. Voor heel wat gehandicapte en neurodivergente mensen kan het de kloof verkleinen om te kunnen werken binnen de grenzen van het eigen lijf. Tegelijkertijd zou een meerderheid van de mensen, ongeacht hun lichaam of neurotype, hier ook wel bij varen.

Bedrijfswinsten zouden niet louter meer worden gedeeld in de vorm van meer inkomen (lees: meer koopkracht), maar in meer tijd om te spenderen *buiten* de kapitalistische invloedssfeer van productie en consumptie. Met de tijd die vrijkomt kunnen we, in een ideaal toekomstbeeld, diepere invulling geven aan de onderlinge afhankelijkheid waar handicapdenkers ons zo nadrukkelijk op wijzen.

Niet elk vrijgekomen moment moet natuurlijk per se zinvol ingevuld worden, maar we zouden meer tijd hebben voor de zorg voor elkaar, inclusief deze voor

en door gehandicapte en neurodivergente mensen. Die zorg kan bovendien ook meer publiek van aard zijn door meer tijd te besteden aan politiek engagement en gemeenschaps- en vrijwilligerswerk, hetgeen meteen een alternatieve invulling biedt van hoe een bevredigend leven eruit kan zien. Wanneer we in coalitie met andere sociale bewegingen aantrekkelijke *crip toekomsten* voorstellen en nastreven, kunnen we de kapitalistische logica oprekken en ondermijnen die ons opdeelt in zogenaamd productieven en onproductieven. Kapitalisme neemt handicap en neurodiversiteit ernstig, zij het op een schadelijke manier. Antikapitalisten kunnen beter hetzelfde doen: ervaringen en kennis over handicap en neurodiversiteit ernstig nemen voor ons antikapitalistische verzet.

Lisanne Meinen schrijft een proefschrift over videogames en neurodiversiteit aan de Universiteit van Antwerpen.

Gert-Jan Vanaken promoveert aan de Universiteit van Antwerpen en de KU Leuven met een interdisciplinair onderzoek naar de ethiek van het vroeg diagnosticeren en behandelen van autisme bij kinderen.

(Beeld: Axis Dance Company, Malonga Casquelourd Center for the Arts, Oakland, 2017. Fotograaf: David DeSilva.

Dansers (van links naar rechts): Julie Crothers, Dwayne Scheuneman, James Bowen, Lani Dickinson)

Social

Jacobin

[Colofon](#)

[Nieuwsbrief](#)

[Over ons](#)

[Algemene
voorwaarden](#)

Contact

info@jacobin.nl

[Meer
contactgegevens](#)

Artikelen

[Blogs](#)

[Essays](#)

[Uit de andere
Jacobins](#)